

Ishanjanova Munosibxon Saidahmadovna
Andijon davlat chet tillar instituti dotsenti
Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

TILSHUNOSLIKDA ETNOGRAFIK BIRLIKLAR TADQIQOTI USULLARI XUSUSIDA

Annotatsiya: Mazkur maqolada etnografik tadqiqotlar va ularda etnografik birliklarning lisoniy xususiyatlari qayd etilgan. Shunigdek, etnografik tadqiqotlar usullari xususida so'z borgan.

Kalit so'zlar: etnografik birliklar, kuzatish, suhbat, marosimlar.

Etnografik tadqiqot tushunchasi birinchi marta 1922 yilda antropolog Bronislav Malinovskiy tomonidan qo'llanilgan. Ushbu sanaga qadar olib borilgan antropologik tadqiqotlar turli madaniyatlar uchun katta miqdordagi materiallarni to'plash va o'rganish shaklida olib borildi. Biroq, ushbu materiallar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda madaniyatlar haqida foydali xulosalar chiqarish mushkul edi va bunday tadqiqotlar turli jamoalar va xatti-harakatlarni tavsiflashda rivojlanmagan yondashuvlar sifatida baholandi. Bu insonlar jamoasining o'z muhitidagi madaniy munosabatlari va xatti-harakatlarini kuzatish va talqin qilishdir (Akturan, 2007).

Etnografik tadqiqotlarda asosiy narsa guruh a'zolari bilan bevosita munosabatlarni o'rnatishdir. Ushbu tadqiqot usulida tadqiqotchi individual, madaniy va ijtimoiy farqlarni hisobga oladi va odamlarning tabiiy muhitidagi o'z nuqtai nazariga asoslanib talqin qiladi. Etnografik tadqiqotlarning maqsadi madaniy tuzilmalarni va ushbu tuzilmalarni tashkil etuvchi xatti-harakatlar va tajribalarni tushuntirishdir. Etnografik tadqiqotlar ma'lum bir madaniyat va submadaniyat bilan ma'lum uzluksiz munosabatlarni qamrab oladi. Shuning uchun, odatda, o'rganilayotgan guruh tarkibi va muhitiga e'tibor qaratiladi. Etnografik tadqiqotlarda so'rov, kuzatish, yozib olish kabi bir nechta usullardan foydalanish mumkin.

Ma'lumotlar batafsil rejaga rioya qilmagan tarzda to'planadi. Bunda tabiiy vaziyatlardan olingan kuzatuv ma'lumotlari natijasida kuchli nazariyalar va farazlar ishlab chiqiladi. Etnografik tadqiqotlarda bir vaqtning o'zida bir nechta ma'lumot yig'ish texnikasidan foydalanish mumkin. Bu ma'lumotlarning izchilligi va haqiqiylikini baholashga imkon beradi va tadqiqot natijalarining xilma-xilligini oshiradi.

Etnografik tadqiqotlarda ishtirok etuvchi kuzatuvchi erkinroq, chunki u oldindan belgilangan vaqt va joy bilan cheklanmaydi. U boshqa tadqiqotchilar odatda ololmaydigan ko'plab vaziyatlarda kuzatuvlar o'tkazishi mumkin.

Tadqiqotchi o'zi ishlayotgan muhitni tushunishi uchun soatlab kuzatuv talab qilishi mumkin. Etnografik tadqiqotlarning aksariyati bir necha oy yoki hatto ikki ichki yil davom etishi mumkin. Kuzatuvlar subektiv xarakterga ega bo'lganligi sababli, ularning haqiqiylik bilan bog'liq muammolar bo'lishi mumkin. Agar tadqiqotchining tendentsiyalari kuzatuv natijasi bilan aralashtirilsa, ma'lumotlarning aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatiladi. Kuzatuv o'tkaziladigan muhitdagi barcha xatti-harakatlarni yozib olish mumkin emas. Shu sababli, kuzatuvchi qaysi ma'lumotlarni saqlashni va tahlil qilishni tez hal qilishi kerak.

Tadqiqotchi ma'lumotni yoritishda aniqlikka ahamiyat berishi kerak. Bu ya'ni ma'lum etnos haqida fikr bildirganda shu xalq urf-odat va madaniyatini buzmasdan talqin qilishi talab etiladi. Bu esa chuqur bilim talab etadi.

Tilshunoslikda etnografik tadqiqotlar usullari, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Etnografik tadqiqotlar asosan ijtimoiy guruhlarining til va kommunikatsiya amaliyotlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, quyidagi usullarni o'z ichiga oladi:

1. **Katta vaqt davomida kuzatish:** Tadqiqotchi ma'lum bir guruh yoki jamoada vaqt o'tkazadi, ularning kundalik hayoti va til ishlatish amaliyotlarini diqqat bilan kuzatadi. Bu usul yordamida tadqiqotchilar guruhning tilni qanday ishlatishini, madaniy kontekstda qanday rol o'ynashini aniqlashlari mumkin.
2. **Intervyular:** Guruh a'zolari bilan yuzma-yuz suhbatlar o'tkaziladi. Bu usul tilning qanday ishlatilishi va madaniyatdagi o'zgarishlar haqida chuqurroq ma'lumot olish imkonini beradi. Intervyular tuzilgan, yarim tuzilgan yoki erkin suhbatlar bo'lishi mumkin.
3. **Tilni hujjatlashtirish:** Madaniy va ijtimoiy kontekstda tilning ishlatilishini hujjatlarda, matnlarda yoki boshqa yozma manbalarda o'rganish. Masalan, tarixiy hujjatlar, matbuot, yoki onlayn resurslar orqali tilni o'rganish mumkin.
4. **Tashriflar va savolnomalar:** Tadqiqotchilar ma'lum bir hududga tashrif buyurib, guruh a'zolaridan savolnomalar yordamida ma'lumot to'playdilar. Bu usul ko'proq statistik ma'lumot olish uchun ishlatiladi.
5. **Tadqiqot guruhlari :** Ma'lum bir mavzu bo'yicha guruh bo'lib muhokama qilish orqali til va kommunikatsiya amaliyotlari haqida fikrlar to'plash. Bu usul tilni qanday tushunish va ishlatish bo'yicha umumiy fikrlarni olish uchun foydalidir.
6. **Etnografik video va audio yozuvlar :** Tadqiqotchilar guruh a'zolarining til ishlatish amaliyotlarini video yoki audio yozuvlar orqali hujjatlashtiradilar. Bu usul tilning kontekstual va noverbal jihatlarini o'rganishga yordam beradi.

Etnografik tadqiqotlarning asosiy maqsadi til va madaniyatning o'zaro aloqalarini tushunish, tilni qanday ishlatish va ijtimoiy kontekstda qanday rol o'ynashini aniqlashdir. Bu tadqiqotlar orqali tilshunoslar guruhning madaniy xususiyatlarini, til o'zgarishlarini va kommunikatsiya amaliyotlarini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Etnografik tadqiqotlarda ma'lumotlar yig'ishning asosiy manbai kuzatishlardir. Kuzatish texnikasidan tashqari, etnografik tadqiqotlarda ishlatilishi mumkin bo'lgan boshqa usullar intervyular, kundaliklar, so'rovnomalar yoki hujjatlarni ko'rib chiqish bo'lishi mumkin. Xuddi shu tadqiqot jarayonida etnografik tadqiqotlarda turli xil ma'lumotlarni yig'ish usullaridan foydalanish mumkinligi sababli, to'plangan ma'lumotlar odamlar va xalq-atvor belgilari jihatidan turli xil istiqbollarga erishish imkoniyatini beradi. Har bir ma'lumot yig'ish texnikasining afzalliklari va zaif tomonlarini hisobga olgan holda, tadqiqotning maqsadi va ko'lamiga qarab, tegishli ma'lumotlarni yig'ish usullaridan foydalanish kerak.

Etnografik tadqiqotlar so'nggi yillarda virtual muhitda ham qo'llanilgan va virtual jamoalarning xatti-harakatlarini tushuntirish uchun muhim maslahatlar beradi. Virtual muhitda qo'llaniladigan etnografik tadqiqot texnikasi "netnografiya" yoki "kiber-etnografiya" deb nomlanadi. Kiber-etnografik tadqiqotlar - bu virtual muhitda ma'lumot almashish maqsadida yaratilgan yangiliklar guruhlari, suhbat xonalari, elektron pochta guruhlari va boshqa virtual jamoalarda iste'molchilarning xatti-harakatlarini tushunish uchun olib boriladigan etnografik tadqiqot texnikasidir.

Etnografik tadqiqotlar ko'lami kengayar ekan, uning usullari va nazariyalariga bo'lgan ehtiyoj ham ortadi, bu esa tadqiqotchilardan yanada izlanishlar sonini ortirishni talab etadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. 3. Вейсбурд М. Л. Реалии как элемент страноведения / Русский язык за мой дорогой – 1972. № 3. – 156 с.
2. Lermontoff M. J. Le Novice / Lermontoff M. J.; Trad.par Louis Pomey. – Paris: Ollekdorff, 1894. – 45 p.